BALKANSKI ARHITEKTONSKI BIJENALE

THE CITY'S ROLE IN CONTEMPORARY SOCIETY

Proceedings of the International Scientific Conference
Balcan Architectural Bienale
2013.

BALKANSKI ARHITEKTONSKI BIJENALE

Belgrade
26.-27. may
2013.

THE CITY'S ROLE IN CONTEMPORARY SOCIETY

Zbornik radova sa međunarodne naučne konferencije

Balkansko arhitektonsko bijenale 2013.

*

Proceedings of the International Scientific Conference

Balcan Architectural Bienale 2013.

Beograd/Belgrade

2013.

IMPRESSUM/IMPRESUM

EDITORS/UREDNICI: Đorđe Mandrapa i Marko Stojanović

TITLE/NASLOV: THE CITY’S ROLE IN CONTEMPORARY SOCIETY

PUBLISHER/IZDAVAČ: Balkansko arhitektonsko bijenale

REVIEWERS/RECENZENTI: PhD Aleksandra Stupar

PhD Dragana Vasilski

PhD Tatjana Mrđenović

PhD Velimir Ćerimović

PRINT RUN/TIRAŽ: 300

PRINTED/ŠTAMPA: Pressia

PLACE AND DATE/VREME I MESTO: Beograd/Belgrade, 2013.

ISBN: 978-86-916755-0-9

ODRŽIVI EKORECIPROCITET FIZIČKIH SRUKTURA U FUNKCIJI ODRŽIVOG GRADA

Prof. dr Velimir Lj. Ćerimović, cervel@sbb.rs
Univerzitet „Union - Nikola Tesla“ Beograd, www.unionnikolatesla.edu.rs
Prvi institut pejzažno-arhitektonsko-urbanističkog graditeljstva Srbije, www.pipaugs.org.rs

Apstrakt

U procesu visokoškolske edukacije tokom 20 i 21. veka, kroz neodrživu kombinatoriku održive „3D“ i neodržive „2D“ terminologije, nema ni pomena o održivom ekoreciprocitetu fizičkih struktura u funkciji održivog grada kao urbanosredinskog prebivališta.

Zbog toga, u posledičnom smislu bitno je redukovana punoća graditeljskog, kulturnog i funkcionalnog identiteta, zatim fizičkog subjektiviteta i kapaciteta. I konačno, kroz sve ove vidljive i uzakonjene i neodržive oblike „2D“ propusta, još od Bauhausa decenijama se potpuno i svakodnevno ignoriše gradograditeljski, odnosno strukotvorni, duhotvorni, gradotvorni, ekotvorni i životvorni bonitet i legalitet „3D“ struktura, objekata ili artefakata pejzažno-arhitektonskog graditeljstva, stvaralaštva, kulture, umetnosti i kulturno-parkovnog nasleđa.

Čitav problem proizlazi iz činjenice da dosadašnje „2D“ urbanističko i prostorno planiranje kroz neodrživu primenu prevaziđene „2D“ terminologije, u fizičkoj strukturi grada prozelitistički i neodrživo prepoznaje samo visoko građene objekte ili artefakte, i njih smatra jedino izgrađenim prostorima i objektima, jer oni imaju zidove.

Zato „2D“ teorije i pragma kroz decenije sve do danas nisu potpune, jer one nikako nevide i nepoznaju nisko i pejzažno građene „3D“ objekte ili artefakte, koji takvi-kakvi jesu nemaju zidove. Čak šta više, one ih neodrživo svrstavaju u tzv. neizgrađene, tzv. slobodne, tzv. otvorene prostore i raznorazne površine. Tako se neodrživo marginalizuje suštinski zanačaj održivog ekoreciprociteta i ekourbanog kontinuiteta između imanentnih, integrativnih, kompatibilnih, komplementarnih i uzročno-posledičnih visokih, niskih i pejzažno građenih objekata ili artefakata u fizičkoj strukturi urbanosredinskog prebivališta.

Naime, kroz afirmisanje „2D“ plana tzv. namene površina i „2D“ antisistema tzv. zelenih površina ili tzv. zelenila kao prvobitno, a i danas još najvažnijih „2D“ planskih podloga u planiranju i transformisanju naselja bez treće dimenzije i bez produbljenog urbanog mišljenja o prostoru u celini, lokalne urbane zajednice ili korisnici urbanosredinskog prostora, sve manje imaju kvalitetnih, privlačnih, oplemenjenih, atraktivnih i održivih celina i ambijenata.

Na taj način, vidljivo je kako se legitimitet „fizičkog urbanizma“ i ekoreciprocitet fizičkih struktura nalazi pred iskušeničkim izazovima u drugoj deceniji 21. veka, a posledično i održivi opstanak i razvoj grada kao urbanosredinskog prebivališta za ljudsku lokalnu zajednicu.

Ključne reči

ekoreciprocitet; urbanosredinsko prebivalište; fizička struktura grada; podtipovi fizičke strukture grada visokogradnja, niskogradnja i pejzažna gradnja; održiva „3D“ i neodrživa „2D“ terminologija

Uvod

Danas u fazi integrativnog urbanističkog i prostornog planiranja još uvek neodrživo dominiraju udžbenici i druge publikacije koje na principima kombinovanja održivih „3D“ i neodrživih „2D“ znanja i terminologije, više ili manje kvazistručno utiču na aktuelnu edukaciju, znanja i regulativu o planiranju prostora. To su oblici prevaziđene literature i regulative koja tokom 20-og, ali i sada još u drugoj deceniji 21. veka, promoviše uvrežene i zastarele „2D“ teorije, pragme, spekulativne i kvazistručne „2D-patente“ u oblasti urbanističkog i prostornog planiranja. Kroz ovakvu neodrživu praksu koja je zasnovana na kvazistručnim „2D-patentima“, umesto na doslednim i jedino održivim „3D“ naučno-stručnim principima održivog ekoreciprociteta, nedvosmisleno se već decenijama elaboriraju i implementiraju neodržive „2D“ koncepcije u oblasti upravljanja i planiranja prostora i njegovog održivog razvoja[1].

U odnosu na ove činjenice, ovaj naučni rad jeste prvi koji nedvosmisleno i sasvim avangardno već u naslovu ukazuje na nužnost i važnost vaspostavljanja i implementacije zasad marginalizovanih principa o održivom ekoreciprocitetu između visoko, nisko i pejzažno građenih fizičkih struktura. Dakako, odmah u vezi s tim treba reći, da pojmovni i pojavni smisao održivog ekoreciprociteta, podrazumevajuće ukazuje da među podtipovima fizičkih struktura (visoko, nisko i pejzažno građenim) ne može biti prozelitizma, odnosno hijerarhijskog isticanja jednih na štetu drugih ili trećih i obrnuto.

Ovaj najnoviji istraživački pristup, sagledavanje, uočavanje, artikulisanje i afirmisanje održivog ekoreciprociteta između već pomenutih uzročno-posledičnih podtipova fizičkih struktura, jasno pokazuje koliko doskorašnje „2D“ planiranje prostora, kao i sadašnje integrativno planiranje sa neodrživom kombinatorikom održive „3D“ i spekulativne i neodržive „2D“ terminologije, ustvari već decenijama jednostrano utiču na pseudourbanizaciju, pseudoregulaciju, degradaciju i deregulaciju nasleđene ili nove urbane matrice. To su samo neki od oblika kontaminacije urbanosredinskog prebivališta, koji kroz uzakonjene „2D-patente“ i kvazistručne i neodržive principe po kojima je „3D“=“2D“ i obratno[2], već od industrijske revolucije, preko Bauhausa do postmoderne i postindustrijskog razvoja, uveliko doprinose umnožavanju negativnog ekološkog nasleđa i negativnih efekata „staklene bašte“.

Neodrživi prozelitizam visokograđenih struktura

Naročito u drugoj polovini 20. veka, takva „2D“ polazišta jednostrano i neodrživo poznaju, artikulišu i nameću primarnost visoko građenih fizičkih struktura nad pejzažno i nisko građenim. Tako se već decenijama posledično afirmišu perfekcionizam i ekskluzivitet jednostranog

---

[1] Ćerimović Lj. Velimir (2010), Moći zakonodavne i urbanističke kvazistručne terminologije, i vice versa: Peti parkić Beograd – Trotoari Sarajevo – Akademski park Beograd, *Izgradnja*, Godina LXIV, Broj 9-10., Beograd, str. 553-570.; www.pipaugs.org.rs ; Ćerimović Lj. Velimir (2009), Neprikladna stručna terminologija u knjigama i zakonskoj regulativi, *Izgradnja*, Godina LXII, Broj 3-4., Beograd, str. 87-106.; www.pipaugs.org.rs

[2] Ćerimović Lj. Velimir (2011), (Ne)održivo „2D“ planiranje struktura urbanog i predeonog pejzaža u uslovima klimatskih promena, *Zbornik radova „Budućnost razvoja naselja u svetlu klimatskih promena“*, Društvo urbanista Beograda (DUB), Beograd, str. 137-172.; www.pipaugs.org.rs ; Ćerimović Lj. Velimir (2012), „2D“ ili „3D“ regulativa, planiranje i upravljanje urbanim i regionalnim prostorom, *Zbornik radova „Gradovi u XXI veku“*, Asocijacija prostornih planera Srbije, Univerzitet u Beogradu – Geografski fakultet, Zlatibor, str. 289-300.; www.pipaugs.org.rs ; Zbornik radova Zlatibor 2012 APPS.pdf – Adobe Reader

hijerarhijskog isticanja visoko građenih fizičkih struktura i njihovo tobože uzvišeno pripadajuće i jednostrano hijerarhijsko vrednovanje, odnosno prozelitističko tipološko razvrstavanje i uzdizanje u odnosu na pejzažno i nisko građene fizičke strukture.

Na taj način, objekti visokogradnje se svode tobože na jedino realne objekte (objectus realis), i ustvari neodrživo uzdižu kao posebno vredni (specijalni) objekti (objectus specialis). A na drugoj strani, takođe planirani, projektovani i građeni „3D" objekti pejzažne gradnje i niskogradnje, svode se na nevidljive, nepostojeće i nerealne objekte (objectus irealis), i ustvari neodrživo unižavaju i marginalizuju kao manje vredni, bitni i čak nepoznati „3D" objekti (objectus incognitus). Rezultat takvog „2D" pristupa i sagledavanja, naročito je štetan za svrstavanje, vrednovanje, kategorisanje i tipologiju „3D" struktura, objekata ili artefakata pejzažno-arhitektonskog graditeljstva, stvaralaštva, kulture, umetnosti i kulturno-parkovnog nasleđa. Osim toga, taj oblik negativnih efekata, samo u nešto manje štetnom obimu, takođe se ispoljava i prema nisko građenim „3D" strukturama i objektima.

Međutim, dosada forsirani i prepoznatljivi prozelitizam visokih u odnosu na nisko i pejzažno građene strukture u fizičkoj strukturi grada, nedvosmisleno pokazuje višedecenijsku neodrživu marginalizaciju dva jednako vredna i značajna podtipa fizičkih struktura. Upravo ova činjenica i jeste suštinski razlog zbog čega je potrebno ukazati na ovakav neodrživ pristup, koji je proizašao iz dosadašnje neodržive „2D" tipologije fizičkih struktura urbanosredinskog prebivališta. Zapravo, tu je reč o kvazistručnom pristupu i vrednovanju, po kojem je samo vidljivo postojanje izgrađenih objekata visokogradnje i ostalih tzv. neizgrađenih prostora. Zbog ovakvog „2D" ili kvazistručnog apsurda, kada „3D" postaje „2D" ravan i obratno, planirane, projektovane i građene fizičke („3D") strukture, isključivo iz kvazistručnih razloga, neutemeljeno i neodrživo se smatraju i tretiraju kao da nisu „3D" objekti, odnosno zbog činjenice što nemaju zidove, kao da ne mogu imati status fizičke jedinice, strukture ili objekta[3].

Dakako, prema toj neodrživoj „2D" tipologiji fizičkih struktura, ostali tzv. neizgrađeni prostori tobože nisu objekti. Naime, po tom uvreženom, kvazistručnom i neodrživom „2D" osnovu, u tu neodrživu i „2D" patentiranu kategoriju tzv. neizgrađenih prostora, neuko i kvazistručno se svrstavaju planirane, projektovane i izgrađene fizičke strukture, objekti ili artefakti niskogradnje i pejzažne gradnje, jer im se takvima kakvi jesu bez zidova, u nedogled i mađioničarski poništava treća dimenzija. Upravo ovakovo neodrživo svođenje „3D" objekta parka ili trga na „2D" ravan i obratno, zatim kvazistručno „2D" sagledavanje, vrednovanje, razvrstavanje planiranih, projektovanih i izgrađenih nisko i pejzažno građenih fizičkih struktura u ostale tzv. neizgrađene prostore, posledično se svodi na kvazistručno negiranje fizičkog urbanizma, a onda i neodrživo marginalizovanje ekoreciprociteta između uzročno-posledičnih podtipova fizičkih struktura, objekata ili artefakata visoke, niske i pejzažne gradnje.

Marginalizovanje održivog ekoreciprociteta

[3] Ćerimović Lj. Velimir (2012), Da li je planirani, projektovani i građeni park kulturno ili prirodno dobro, ili zelena površina, ili...?, *Savremeno graditeljstvo*, Broj 9., Godina IV, Banjaluka, str. 52-67.; www.pipaugs.org.rs ; Ćerimović Lj. Velimir (2011), Neodržive pseudourbane posledice zakonske i urbanističke terminologije, *Glasnik Srpskog geografskog društva*, Sveska XCI, Broj 3., Beograd, str. 117-138.; www.pipaugs.org.rs

U odnosu na činjenicu da i Le Korbizie u Atinskoj povelji iz 1933. godine ukazuje da je urbanizam nauka sa tri dimenzije[4], jasno je da ekoreciprocitet između tri podtipa fizičkih struktura u urbanom ili ruralnom tipu naselja ima suštinski značaj za održivo strukturisanje, opstanak i razvoj bilo kojeg tipa ljudskog naselja[5]. To samo ukazuje da je ljudsko naselje ustvari relevantna urbanosredinska struktura gde čovek prebiva kao jedinka i socijalno biće, i zato je razumljivo da ono ima naglašenu i suštinski važnu sredinsku ili organsku dimenziju ljudskog života, prebivanja i aktivnosti. Ipak, u odnosu na aktuelne probleme umnožavanja negativnog ekološkog nasleđa zbog kojih stanovništvo ljudskih naselja ispašta, može se reći da je već decenijama evidentna neodrživa marginalizacija njegovog održivog urbanosredinskog koncepta i konteksta.

To nije slučajno, jer nakon industrijskih revolucija i nagle urbanizacije industrijskih i drugih gradova, stanovanje ili prebivanje ljudske zajednice je sagledavano kao puka tehnika za smeštaj i zbrinjavanje stanovništva. Takav pristup, sveo je ljudsko naselje na jednostranu tehnicističko-funkcionalističku strukturu, čime je njen sredinski ili organski značaj više dacenija zapostavljan, što se u suštini u većoj ili manjoj meri odražavalo na pojavu staklene bašte i njenih negativnih efekata sa kataklizmičnim nagoveštajima. U tom smislu Kristirjan Norberg-Šulc (K. Norberg-Schulz) podseća na Martina Hajdegera, koji kao filozof vrlo kompleksno sagledava problem stanovanja. Tako, razumevajući i sledeći M. Hajdegera, K. Norberg-Šulc ističe da ljudsko naselje ima atmosferu[6]. Upravo, takav pristup ističe i podrazumeva duhotvornu, strukotvornu, gradotvornu, ekotvornu i životvornu organizaciju, oplemenjivanje, dizajniranje, ambijentalizaciju, estetizaciju i kultiviranje svakog urbanosredinskog prebivališta, jer je to u funkciji održivog opstanka i razvoja svake individue, grupe, lokalne i konačno globalne zajednice.

Ništa bolja situacija nije ni kada su u pitanju nisko građene strukture kao što su gradski trgovi, crkvene porte i crkveno-narodni trgovi. Osvrćući se samo ovom prilikom na Beograd, vidljivo je na primer da na Novom Beogradu nedostaje bar jedan gradski trg, zatim na Vračarskom platou u Beogradu nedostaje Patrijaršijska porta i trg, kod Saborne crkve Svetog Arhangela Mihaila u ulici Kneza Sime Markovića kod Kalemegdana nedostaje Arhiepiskopska porta i crkveno-narodni trg, a na Tašmajdanu kod Crkve Svetog Marka nedostaje parohijska porta i crkveno-narodni trg itd.

Kako su pomenute pejzažno i nisko građene fizičke strukture u urbanosredinskim relacijama nesumnjivo integrativni, kompatibilni i komplementarni fizičko-morfološki i tipološko-graditeljski elementi, u uslovima evidentnog urbanističkog nereda u okviru brojnih beogradskih mikroambijenata, one bi znatno promenile i popravile njihov dosadašnji skromni izgled, sliku i memoriju. To bi pozitivno oplemenilo, artikulisalo i popravilo sadašnji skromni graditeljsko-dizajnerski identitet, zatim ekoreciprocitet između vosokih, niskih i pejzažno građenih struktura, a potom i fizički subjektivitet i kapacitet, te strukotvorni, gradotvorni, duhotvorni i ekourbani bonitet i legalitet nedostajućih pejzažno i nisko građenih struktura u

[4] Le Korbizie (1998), *Atinska povelja*, Klub mladih arhitekata, Beograd, str. 102.
[5] Doksiadis Konstantinos (1982), *Čovek i grad*, Nolit, Beograd, str. 94-97.
[6] Norberg-Šulc Kristijan (1990),), *Stanovanje*, Građevinska knjiga, Beograd, str. 19.

okviru pomenutih mikroambijenata. Naravno, posledično bi se to odrazilo na uže okruženje, a u širem smislu i sam grad, čime se posredno ili neposredno utiče i na kvalitet urbanosredinskog života lokalne i šire urbanosredinske zajednice.

Na taj način, razumljivo je da ovakav „3D“ pristup koji afirmiše urbanosredinsku dimenziju ljudskog naselja ili prebivališta na principima održivog ekoreciprociteta između visoko, nisko i pejzažno građenih struktura, objekata ili artefakata, predstavlja okosnicu za „3D“ ekourbanističko i ekoprostorno planiranje naselja i njegovog gravitirajućeg okruženja[7]. Isto tako, time se podsticajno i strukotvorno ukazuje na potrebu da se što pre reafirmiše deduktivni koncept i kontekst stanovanja i urbanizacije po obrascu - od grada prema stanu, a ne induktivni gde moderni gradograditelji neodrživo polaze od posebnog ili pojedinačnog dela (tj. od stana prema gradu), pri čemu i ne stižu do opšte urbanosredinske organizacije fizičkih struktura i volumena[8]. Tu je evidentno reč o održivoj arhetipskoj relaciji koja predstavlja prvobitnu, ali i buduću afirmativnu meru i polazište u strukturisanju urbanosredinskog prebivališta, što je i te kako u funkciji održivog opstanka i razvoja grada (naselja) i lokalnih urbanih zajednica.

Ovakav istraživački pristup i sagledavanje gradograditeljskih problema nedvosmisleno artikuliše identitet, značaj, složenost, razumljivost i održivost „3D“ vizija u procesu planiranja i upravljanja prostorom, koje kroz uvođenje i dosledno afirmisanje „3D“ edukacije na nivou univerzitetskog obrazovanja, zatim kroz uvođenje i doslednu primenu održivih „3D“ principa i regulative, kao i primeren odnos planerskih institucija, i te kako mogu doprineti smanjenju negativnog ekološkog nasleđa na lokalnom i globalnom planu. Na početku druge decenije 21. veka, to predstavlja bitan napredak u odnosu na dosadašnje prevaziđene i neodržive „2D“ vizije u procesu planiranja i upravljanja prostorom. Tako postaje uočljivo da samo ovakav „3D“ ekourbanistički koncept i kontekst dosledne primene u oblasti obrazovanja, regulative i postepenog ispravljanja nasleđenih graditeljsko-urbanističkih grešaka, zatim afirmisanja održive urbanizacije i stanovanja, može dovesti do vidljivog napretka u oblasti gradograditeljstva, odnosno redukovanja umnoženog negativnog ekološkog nasleđa. Za uspešnu implementaciju takvog „3D“ koncepta i konteksta edukacije i znanja, regulative i pragme u oblasti planiranja, projektovanja i izgradnje urbanosredinskog prebivališta, potrebno je definitivno napuštanje prevaziđenih „2D“ teorija i pragme, ali i napuštanje štetnog i neodrživog kombinovanja održive „3D“ i neodržive „2D“ terminologije.

Na taj način, u vezi sa dosadašnjim načinom planiranja, projektovanja i izgradnje urbanosredinskog prebivališta, odavno je već aktuelna Ajnštajnova misao, da se problem ne može rešiti istim načinom mišljenja koji ga je stvorio. Ukoliko, u tom kontekstu neshvatimo da se već nalazimo pred „tačkom preokreta“, to samo pokazuje koliko još aktuelno univerzitetsko obrazovanje i planerske institucije sa „2D“ edukovanim kadrovima, ustvari nisu svesni nesagledivih opasnosti i šteta, koje su nastale zbog dosadašnje neodržive marginalizacije održivog „3D“ ekoreciprociteta između visoko, nisko i pejzažno građenih fizičkih struktura, objekata ili artefakata.

---

[7] Ćerimović Lj. Velimir (2011), *Urbanizacija ili pseudourbanizacija*, Nasleđe, Broj 17., Godina VIII, Filološko-umetnički fakultet (FILUM) Kragujevac, Kragujevac, str. 39-63.; www.pipaugs.org.rs

[8] Supek Rudi (1987), *Grad po mjeri čovjeka*, Naprijed, Zagreb, str. 10.

Kvazistručne „2D" paradigme i greške

U odnosu na dosadašnje prevaziđene i neodržive „2D“ teorije i praksu urbanističkog i prostornog planiranja, ovakav „3D“ istraživački pristup predstavlja vredan razvojni napredak. Ipak, to je samo mali iskorak u odnosu na činjenicu da dosadašnja „2D“ edukativna i druga publicistika tokom 20. i 21. veka u toj oblasti prepoznaje i afirmiše samo visoko građene strukture, a planirane, projektovane i građene nisko i pejzažno građene strukture, objekte ili artefakte, kroz „2D“ plan namene površina mađioničarski, dakle kvazistručno i neodrživo svrstava, svodi i prevodi u ostale tzv. neizgrađene, tzv. slobodne, tzv. otvorene prostore, tzv. zelene površine, tzv. prirodne zone i tome slično.

Ovim radom definitivno je olakšano razumevanje već poznatog ruralnog i urbanog tipa fizičke strukture, koju čine i uzročno-posledično strukturišu tri imanentna podtipa fizičkih struktura urbanosredinskog prebivališta. Međutim, uz savremena stremljenja, pregnuća i dostignuća u tom kontekstu, još uvek dominira problematična dosadašnja nedoslednost u tipologiji podtipova pejzažno i nisko građenih fizičkih struktura koja je generisala i još uvek podstiče pseudourbanizaciju i druge oblike kontaminacije ljudskih naselja. To je uveliko podsticalo dosadašnje jednostrano i neodrživo prozelitističko uzdizanje i afirmisanje samo visoko građenih objekata, koji se i u 21. veku još uvek smatraju jedino izgrađenim prostorima i objektima u gradovima, kao i jedinim tobože vidljivim, prepoznatljivim, razumljivim i važnim fizičkim strukturama, objektima ili artefaktima.

Na ovakav višedecenijski „2D“ pristup i sagledavanje upravljanja prostorom i planiranja istog, sigurno ne utiče nijedan naučni ni stručni razlog. To se vidi iz samog konteksta razumevanja „2D“ tipologije fizičkih struktura po kojoj se jedino „3D“ objekti visokogradnje koji imaju zidove, prepoznaju i svrstavaju u izgrađene objekte i prostore. A nasuprot tome, planirani, projektovani i građeni „3D“ objekti niskogradnje i pejzažne gradnje koji nemaju zidove, kvazistručno i neodrživo se prepoznaju i svrstavaju kao ostali tzv. neizgrađeni, tzv. slobodni i tzv. otvoreni prostori.

Okosnicu takve neodržive tipološke podele predstavlja „2D“ plan namene površina bez produbljenog urbanog mišljenja o prostoru u celini[9], koji je uveo i ustoličio dosadašnje jednostrano i neodrživo marginalizovanje i potiranje treće dimenzije za pejzažno i nisko građene podtipove fizičkih struktura. Dakako, sada je definitivno jasno i vidljivo, da je suštinski razlog za takav odnos, sama činjenica da ova dva podtipa nemaju sopstvene zidove. Baš taj i takav neodrživ „2D“ pristup i sagledavanje, u celosti je posebno izraženo kod pejzažno građenih, a ipak u manjoj meri i kod nisko građenih fizičkih struktura, objekata ili artefakata. To neposredno i jasno ukazuje da pored visokih, takođe stvarno postoje i pejzažno i nisko građeni podtipovi, vrste, grupe i drugi oblici ovih struktura, objekata ili artefakata, koji su uzročno-posledični, imanentni, integrativni, kompatibilni i komplementarni strukturni elementi urbanosredinskog prebivališta (naselja).

[9] Radović Ranko (2009), *Forma grada*, Građevinska knjiga, Beograd, str. 3.

Sama činjenica da se planiraju, projektuju i grade ova tri bitno različita, vidljiva, zatim uzročno-posledična, te pojmovno i pojavno razumljiva podtipa fizičkih struktura u gradu kao artificijelnom volumenu, jasno je da svaki ovaj zasebno vredan podtip objekata ili artefakata, kao strukotvorni, gradotvorni, životvorni, duhotvorni i ekotvorni elementi, sasvim specifičnog graditeljskog identiteta, zatim formi, subjektiviteta i boniteta, vrlo neposredno učestvuju u strukturisanju, izgledu, pejzažu, memoriji i morfologiji urbanosredinskog prebivališta. Zbog svih ovih razloga, evidentno je da su to jednako vredni podtipovi fizičkih struktura, ali i potpuno ravnopravni gradograditeljski, strukturni i funkcionalni elementi, koji nam kao takvi u održivoj meri trebaju, pa posledično i omogućavaju kvalitetniji život i druge aktivnosti aktuelne urbane zajednice u građenoj sredini.

Naravno, dosadašnja urbanizacija kroz „2D“ teorije i pragmu u 20. veku, sasvim posledično je stvorila neodrživu podlogu za sveprisutnu i neodrživu „2D“ edukaciju u oblasti upravljanja prostorom, te urbanističkog i prostornog planiranja. Zatim, usledilo je i neodrživo „proizvođenje“ spekulativnih „2D-patenata“, legislative, regulative i posledične pseudodemokratije, pseudourbanizacije, pseudoregulacije i deregulacije prostora i socijalnih zajednica[10]. Tako je jednostrano i neodrživo ojačala i uznapredovala hegemonija legalnog i ilegalnog (sumnjivog) kapitala, zatim dominacija profiterskih interesa investitorskog urbanizma, korporatokratije i korupcije. Baš ovi mnogobrojni, raznovrsni i složeni oblici kvazistručne kontaminacije urbanosredinskog prebivališta i životnosredinskog staništa, na svojstven način su tokom druge polovine 20. veka, više ili manje doprinosili enormnom umnožavanju negativnog ekološkog nasleđa i negativnih efekata staklene bašte, zbog kojih svi danas ispaštamo.

Na taj način, nije bilo teško uočiti i otkriti probleme koji su volšebno doveli do enormne produkcije spekulativnih „2D-patenata“, zbog čega je uveliko došlo do afirmisanja spekulativne kombinatorike na principu kvazistručnog i neodrživog obrasca „3D“ = „2D“ i obratno. Sve to, ponovo je na kraju 20. i na početku 21. veka izazvalo definitivnu krizu u izradi „3D“ plansko-urbanističkih i prostorno-planskih dokumenata. A pod pritiscima hegemonije kapitala, profiterski i koruptivno opredeljenog investitorsko-urbanističkog lobija i korporatokratije, pogotovo je uznapredovalo kvazistručno svođenje i prevođenje pejzažno i nisko građenih fizičkih struktura u ostale tzv. neizgrađene, tzv. slobodne i tzv. otvorene prostore, tzv. zelene površine, tzv. prirodne zone i tome slično[11].

Ovakvo višedecenijsko kvazistručno oduzimanje treće dimenzije kroz spekulativno uzakonjene „2D-patente“, bitno je uticalo na prenamenu po potrebi i pseudourbano pogušćavanje nasleđenog urbanog supstrata. Zato nije slučajno što „2D“ edukacija, zatim takve publikacije, regulativa, dokumentacija, planiranje i upravljanje prostorom nikako nezadovoljavaju korisnike prostora. Takav je i jedan ovogodišnji primer i slučaj stanovnika naselja Mirijevo koji je

[10] Ćerimović Lj. Velimir (2011), Društvo urbanista Beograda (DUB), Beograd, str. 137-172.; www.pipaugs.org.rs ; Ćerimović Lj. Velimir (2011v), Pseudourbanizacija kao posledica zakonske i urbanističke terminologije, *Tehnika*, Broj 65 (2011) 1., Godina LXVI, Beograd, str. 27-34.; www.pipaugs.org.rs

[11] Ćerimović Lj. Velimir (2010), Održiva urbanizacija i neodrživa pseudourbanizacija, *Savremeno graditeljstvo*, Broj 04, Godina II, Zavod za izgradnju a.d. Banja Luka, Republika Srpska, Banjaluka, str. 28-38. ; www.pipaugs.org.rs

eskalirao u februaru 2013. godine[12], jer plansko-urbanistički dokumenti nisu dosledni u planiranju ekoreciprociteta između visoko, nisko i pejzažno građenig struktura, pa posledično nisu ni primenljivi, ni održivi za lokalnu urbanu zajednicu. Baš u tom kontekstu, korisnici prostora kao laici posebno su uočili i apostrofirali spekulativnu plansko-urbanističku demagogiju i manipulaciju u vezi sa paušalnim planiranjem i prenamenom tzv. zelenih površina, pa u uzročno-posledičnom smislu takva plansko-urbanistička dokumentacija ne može biti ni strukotvorna, ni gradotvorna, ni ekotvorna, ni životvorna.

Zaključak

Iz svih ovih rezimirano prezentovanih razloga, ovaj rad u odnosu na teoretski i pragmatični značaj „3D" planiranja prostora, zatim „3D" stremljenja, pregnuća, znanja i dostignuća, predstavlja održivu inicijaciju i temeljnu podlogu za održivo „3D" tipološko svrstavanje i sistematizaciju već marginalizovanih, ali ipak vidljivih i prepoznatljivih podtipova pejzažno i nisko građenih fizičkih struktura i objekata iako nemaju zidove. A na to se neminovno nadovezuje održivo upravljanje prostorom i održivi razvoj urbanosredinskog prebivališta.

Time smo konačno stigli do „tačke preokreta" sa kojom započinje potpuno nova ili preosmišljena „3D" faza u oblasti ekourbanističkog i ekoprostornog planiranja i upravljanja prostorom. Naravno, u tom kontekstu naročito je potrebno artikulisati i afirmisati održivi „3D" princip: da postoje samo jednako vredni podtipovi visokih, niskih i pejzažno građenih „3D" struktura, objekata ili artefakata, koji su uzročno-posledično važni konstitutivni elementi u strukturisanju celovite fizičke strukture urbanosredinskog prebivališta.

Isto tako, s tim u vezi treba vaspostaviti važan i jedino održiv „3D" princip: da planirana, projektovana i izgrađena nisko-graditeljska i pejzažno-graditeljska „3D" ostvarenja ili artefakti, u pojmovnom i pojavnom smislu, neporecivo jesu izgrađeni objekti, iako nemaju zidove, kao što to neporecivo jesu visoko građeni objekti ili artefakti koji imaju zidove.

Samo na ovakvim održivim „3D" osnovama vidljiva i saglediva je bitna kvalitativna razlika i suštinski napredak „3D" ekourbanističkog i i ekoprostornog planiranja u odnosu na dosadašnja „2D" znanja i dostignuća u oblasti prevaziđene i neodržive „2D" sistematizacije i kvazistručnog tipološkog svrstavanja fizičkih struktura na izgrađene objekte visokogradnje i ostale tzv. neizgrađene prostore. Nakon prezentacije ovih „3D" činjenica o neodrživom potiranju i mađioničarskom oduzimanju treće dimenzije ili fizičnosti pejzažno i niskograđenim objektima, više nije teško shvatiti i razumeti da takva jednostrana, zastarela i kvazistručna „2D" tipologija doslovce nakaradno shvaća, podrazumeva i spekulativno tumači, kako pejzažno i nisko građeni objekti ili ostali tzv. neizgrađeni, tzv. slobodni i tzv. otvoreni prostori, nisu ni objekti, ni podtipovi fizičkih struktura, ni relevantni „3D" elementi urbanosredinskog prebivališta.

Na osnovu ovih presečno prezentovanih činjenica i Toškovićeve dijagnoze kako se aktuelno planiranje prostora nalazi na prelazu između dvodimenzionalnog i trodimenzionalnog[13], kao i Radovićeve dijagnoze da je tzv. gabaritski urbanizam doveo u pitanje legitimitet svakog

[12] J.V. – I.P. (2013), Još jedan protest vlasnika parcela na Zvezdari – Mirijevci ne daju zemlju, *Večernje novosti*, Beograd 06. 02. 2013., www.novosti.rs

[13] Tošković Dobrivoje (2006), *Uvod u prostorno i urbanističko planiranje*, Akademska misao, Beograd, str. 68.

fizičkog urbanizma, vidljivo je kako tzv. plan namene površina bez objektivnog sagledavanja i produbljenog urbanog mišljenja o prostoru u celini, nije i ne može biti najvažniji dokument planiranja grada, a o „zoniranju“ da se i ne govori[14].

Sada je znatno saglediviji i razumljiviji značaj istovetnog, doslednog i održivog tipološkog „3D“ svrstavanja, kategorizacije, sistematizacije, a onda i jednako vrednog afirmisanja uzročno-posledičnih odnosa, zatim graditeljsko-urbanih i socijalno-prostornih veza između visoko, nisko i pejzažno građenih fizičkih struktura i objekata u urbanosredinskom prebivalištu kao jedino održivom obliku ljudskog naselja. U tom smislu, naročito se potencira značaj vaspostavljanja održivog ekoreciprociteta, što ukazuje da nema i ne može biti prozelitizma ili bilo kakvog hijerarhijskog stepenovanja koje prozelitistički ističe poseban značaj jednog oblika ili podtipa fizičkih struktura na štetu drugog ili trećeg i obrnuto. Ovakav održiv pristup i odnos prema razumevanju, svrstavanju i sistematizaciji jedino vidljivih pejzažno, nisko i visoko građenih urbanosredinskih fizičkih struktura, definitivno vaspostavlja duboko inspirativno, strukotvorno i jedino održivo „3D“ polazište i paradigmu za prepoznavanje i afirmisanje suštinskih fizičko-morfoloških, funkcionalno-sredinskih i graditeljsko-urbanih vrednosti u strukturisanju održivog urbanosredinskog prebivališta, ali i održivom razvoju „3D“ ekourbanističkog i ekoprostornog planiranja i „3D“ upravljanja prostorom.

Sve ovo zajedno govori o realnim povodima i potrebi, da se s jedne strane podseti na suštinske teoretske i pragmatične vrednosti integrativnog „3D“ ekourbanističkog i ekoprostornog planiranja i „3D“ upravljanja prostorom, a s druge strane da se podstakne rasprava, promišljanje i preosmišljavanje njegovog savremenog i održivog određenja, afirmisanja i implementacije, kada je u pitanju održivi ekoreciprocitet između visoko, nisko i pejzažno građenih fizičkih struktura.

Sasvim prikladne, razumljive, zatim rezimirane i znatno detaljnije informacije i aktuelna periodika u vezi s tim, mogu se pogledati i na internet adresi autora: www.pipaugs.org.rs .

Literatura

1. Doksiadis Konstantinos (1982), *Čovek i grad*, Nolit, Beograd.
2. J.V. – I.P. (2013), Još jedan protest vlasnika parcela na Zvezdari – Mirijevci ne daju zemlju, *Večernje novosti*, Beograd 06. 02. 2013., www.novosti.rs
3. Le Korbizie (1998), *Atinska povelja*, Klub mladih arhitekata, Beograd.
4. Norberg-Šulc Kristijan (1990),), *Stanovanje*, Građevinska knjiga, Beograd.
5. Radović Ranko (2009), *Forma grada*, Građevinska knjiga, Beograd.
6. Supek Rudi (1987), *Grad po mjeri čovjeka*, Naprijed, Zagreb.
7. Tošković Dobrivoje (2006), *Uvod u prostorno i urbanističko planiranje*, Akademska misao, Beograd.
8. Ćerimović Lj. Velimir (2012), „2D“ ili „3D“ regulativa, planiranje i upravljanje urbanim i regionalnim prostorom, *Zbornik radova „Gradovi u XXI veku“*, Asocijacija prostornih planera Srbije, Univerzitet u Beogradu – Geografski fakultet, Zlatibor.; www.pipaugs.org.rs ; Zbornik radova Zlatibor 2012 APPS.pdf – Adobe Reader
9. Ćerimović Lj. Velimir (2012), Da li je planirani, projektovani i građeni park kulturno ili prirodno dobro, ili zelena površina, ili...?, *Savremeno graditeljstvo*, Broj 9., Godina IV, Banjaluka.; www.pipaugs.org.rs
10. Ćerimović Lj. Velimir (2011), Neodržive pseudourbane posledice zakonske i urbanističke terminologije, *Glasnik Srpskog geografskog društva*, Sveska XCI, Broj 3., Beograd.; www.pipaugs.org.rs
11. Ćerimović Lj. Velimir (2011), (Ne)održivo „2D“ planiranje struktura urbanog i predeonog pejzaža u uslovima klimatskih promena, *Zbornik radova „Budućnost razvoja naselja u svetlu klimatskih promena“*, Društvo urbanista Beograda (DUB), Beograd.; www.pipaugs.org.rs

[14] Radović, Ranko (2009), Isto, str. 3.

12. Ćerimović Lj. Velimir (2011), *Urbanizacija ili pseudourbanizacija*, Nasleđe, Broj 17., Godina VIII, Filološko-umetnički fakultet (FILUM) Kragujevac, Kragujevac.; www.pipaugs.org.rs
13. Ćerimović Lj. Velimir (2011), Pseudourbanizacija kao posledica zakonske i urbanističke terminologije, *Tehnika*, Broj 65 (2011) 1., Godina LXVI, Beograd.; www.pipaugs.org.rs
14. Ćerimović Lj. Velimir (2010), Održiva urbanizacija i neodrživa pseudourbanizacija, *Savremeno graditeljstvo*, Broj 04, Godina II, Zavod za izgradnju a.d. Banja Luka, Republika Srpska, Banjaluka.; www.pipaugs.org.rs
15. Ćerimović Lj. Velimir (2010), Moći zakonodavne i urbanističke kvazistručne terminologije, i vice versa: Peti parkić Beograd – Trotoari Sarajevo – Akademski park Beograd, *Izgradnja*, Godina LXIV, Broj 9-10., Beograd.; www.pipaugs.org.rs
16. Ćerimović Lj. Velimir (2009), Neprikladna stručna terminologija u knjigama i zakonskoj regulativi, *Izgradnja*, Godina LXII, Broj 3-4., Beograd.; www.pipaugs.org.rs